

Bland det mest obegåvade man hört

Om konsten att tycka något om behandling- en av Christer Pettersson fastän tåget redan gått, skriver Jan Söderqvist.

Om de senaste dagarnas rabalder kring Christer Pettersson finns det naturligtvis mycket att säga. Problemet är bara att det mesta redan är sagt. Man måste numera vara oerhört snabb för att hinna med tyckartåget.

Kronika

Jan Söderqvist

En redaktör ringer mig på morgonkvisten. Jag råkar sitta upptagen i annan linje, och ber att få ringa upp. Ringer upp, redaktören berättar att han varit ute efter mina tyckanden kring allt detta med Christer Pettersson, men att dessa under de fyra-fem minuter som förflutit blivit närmast groteskt inaktuella.

Inget velande

En annan tyckare hade nämligen hunnit anmäla sig. Vad som återstod åt mig var att tycka om något annat någon annan gång, men inte heller då lär det finnas tid för något velande eller några andra samtal på någon annan linje. Tyckandet bör helst vara formulerat redan innan man vet vad man egentligen tycker.

Nåväl: där sitter jag med mitt ovälkomna tyckande, som liksom av sig själv har börjat ta form under samtalet med redaktören, och som förmodligen blommar ut för fullt i detta nu just därför att det inte är önskat längre och inte har någonstans att ta vägen. Allt dresed ut, and nowhere to go.

Vad göra? Jag ringer Elmlund, redaktören för dessa eminenta spalter, försöker låta någorlunda cool, och låtsas som om det är spontant och jungfruligt tyckande jag försöker kränga, som om jag inte vet att tåget inte längre står kvar på perrongen. Har jag inte mycket för. Ty Elmlund har själv vinkat av tåget. Den satans Carlqvist har hunnit före, det är han som står för sidans tyckande i fallet Christer Pettersson och de senaste turerna, ett tyckande som kunde avnjutas härromdagen.

Alternativ

Men vad återstår då för mig? Strängt taget finns det väl ett antal olika alternativ. Jag kunde i och för sig strunta i det, jag accepterar då att jag har ett färdigformulerat tyckande men att tyckartåget obekvämligt redan har gått. Jag menar: just ingen arbetstid alls har ju ännu gått till spillo. Det är det

ena, och detta alternativ kan den självomkände spetsa med en trotsig åtbörd: Ha, arma värld! Du får aldrig erfara hur briljant jag tyckte om de senaste turerna kring Christer Pettersson. Lev med det, om du kan!

Det andra är väl att låtsas som ingenting och inkomma litet sent med i stort sett samma tyckande som alla andra. För allvarligt talat, hur mycket kan anständiga människors synpunkter egentligen gå i sår i denna fråga. Edling, journalisten som pekade ut Pettersson, den ende i landet som officiellt och uttryckligen är frikad från just Palme-mordet, som just Palme-mördare, denne Edling är naturligtvis en usling. Fast det har ju, som sagt, alla redan tyckt. Carlqvist också. Inför mediamedinstolen är vi alla olika, och allt det där. Ja, ja.

Tvärtom

Ett tredje alternativ, åtminstone för den som vill vara litet busig och irriterat folk med sitt tyckande, vore förstås att tycka precis tvärtom. Av det kan man snickra sig en liten nisch. Och jag har faktiskt noga övervägt den saken; jag såg rubriken framför mig – Edling en ädling. Men nej, det blir litet i löjligaste laget.

Återstår gör då endast att göra som jag här har gjort: att göra dygd av nödvändigheten, att tycka främst om själva tyckandet och om den blott aning- en senfärdige tyckarens tragedi, och samtidigt liksom förstulet njuta tillfredsställelsen av det första alternativets sötsura bonus. Jag undanhåller läskretsen mitt originaltyckande, men markerar ändå närvaro och engagemang. Och betalt får jag. Ha!

Efterspel

Dock: om efterspelet till de senaste turerna bjuder jag härnerta spalter, försöker låta någorlunda cool, och låtsas som om det är spontant och jungfruligt tyckande jag försöker kränga, som om jag inte vet att tåget inte längre står kvar på perrongen. Har jag inte mycket för. Ty Elmlund har själv vinkat av tåget. Den satans Carlqvist har hunnit före, det är han som står för sidans tyckande i fallet Christer Pettersson och de senaste turerna, ett tyckande som kunde avnjutas härromdagen.

Ar inte detta det äckligaste och samtidigt det mest obegåvade man har hört på mycket länge? Det tycker i alla fall jag.

Jan Söderqvist

Landskapets betydelse för tanken

Simon Schamas ambition är att illustrera den mångfald av djupt kända betydelser människor lagt i de fysiska råvaror, trä, vatten och sten, med vilka den inre, andliga naturen formas, skriver Per-Olof Bolander i sin anmälan av Landscape and Memory.

År 1785 planterade skotten James Hall en gotisk katedral. Stavav asktrå sattes i marken i två rader och förbands med påympade videslånor som parvis formade spetsbågar. Hall trodde sig ha upptäckt den gotiska arkitekturens ursprung och konstaterade ett år senare förnöjt att konstruktionen börjat rota sig och blomma ut i stilenligt ornamentik.

Saklitteratur

Simon Schama
Landscape and Memory
HarperCollins, 1995

Samtidens auktoriteter bemötte Hall med det löje hans historiska teori förtjänade men som det skildras i Simon Schamas nya bok besjälades Halls naiva projekt av en insikt som då och nu ofta gått både rationalister och romantiker förbi. De känslor och intryck vi får av det friskt växande och det mänskligt producerade ("naturligt" och "artificiellt") är nära besläktade. Natur och kultur är oskiljaktiga.

Offer

En vanligt förtecknande kritik utmålar naturen som ett sargat, hänsynslöst exploaterat offer för kulturen, i första hand den västerländska. Schama erkänner de stora problemen med miljöförstöring och rovdrift men accepterar inte att lösningen skulle bestå i att förkasta västerländskt tänkande.

För det första är den natur man vill värna i mycket ett resultat av fysisk mänsklig verksamhet: kulturlandskap. Urbefolkningar har för övrigt uppvisat en imponerande förmåga att med primitiv teknik drastiskt reducera den biologiska mångfalden.

Huvudpoäng

För det andra, och det är Schamas huvudpoäng, är det vi kallar natur ett resultat av människans intellektuella och andliga aktivitet. Innan vi kan uppfatta naturen omkring oss måste vi ha den inombords, och där finns den i form av halvt medvetna föreställningar vars ursprung går tillbaka till urgammala myter. Simon Schamas ambition är att illustrera den mångfald av djupt kända betydelser människor lagt i de

fysiska råvaror, trä, vatten och sten, med vilka den inre, andliga naturen formas (eller med en in- neterm, konstrueras). Det västerländska arvet har bekvämlig- samma inslag men det är Schamas förhoppningsfulla övertygelse att det även erbjuder vägar bort från en hotande miljökatastrof.

Karta

Landscape and Memory är således inte ett recept på miljövänligt tänkande utan en hyllning till mänsklig fantasi, inte en funktionell vägbeskrivning, utan en praktfull karta, som sådana såg ut när kartografi var både vetenskap och konst. Schama har tid- nor som parvis formade spetsbågar. Hall trodde sig ha upptäckt den gotiska arkitekturens ursprung och konstaterade ett år senare förnöjt att konstruktionen börjat rota sig och blomma ut i stilenligt ornamentik.

Schama framhårdar i den otrendiga tron att man kan nå bortom nuets förståelsehorisont och faktiskt begripa hur det tänk- tes och kändes fordomdags. Det är en stor och vacker bok. Att kalla den rikligt illustrerad riske- rar ge felaktiga associationer på text och bild är integrerade på ett för ordinarie praktverk ovanligt sätt. Det kostar förstas. Det engelska priset är 30 pund men de exemplar som letar sig till svenska boklädare lär i vanlig ordning betinga det dubbla.

Strövtåg

Schamas strövtåg tar sin utgångspunkt i skogens dunkla grönska, en plats för barbariska riter och nationell blodsmystik men även fristad för lekfull frihet och maktsnäck räckhåll. Stigen kan leda till förintelseslaget i Teutoburgerskogen där den romerska civilisationens legioner krossades av germansk stamkultur, en seger med dova ekon i tysk historia. Ända anförde den sentida germanska självuppfattningen inte minst en romersk källa. 1943 sökte SS-män i Italien, med typisk brutalitet och förgäves, efter det äldsta kända manuskriptet av Tacitus germanska historia, som om skriften i sig skulle kunna vända krigs- lyckan.

Schama blir lättare i tonen när stigen för ut ur den mörka skogen. På vägen passeras Robin Hood-legendens gläntor och de kaliforniska jätte-seguoiorna. De stora träden behandlades först som en nöjesensation. Ett träd fällades och hyvlades till bowlingbana, stubben blev dansgolv. Men träden fick väckelsereligiös innebörd när årsringarna visade att de växt på Jesu tid. Här fanns naturens egen kyrka, lika ärevärdig som den gamla världens på- vedöme och betydligt mindre korruperad.

Trots kyrkofäders vaksamhet letade sig äldre naturdyrkan redan från början in i den tänkt övervärdsliga kristendomen. Ute på fältet var man ibland mindre nogräknad. Taktiska missionärer anknöt medvetet till gamla hedniska kultplatser. De gamla flodkulturernas myter om offer och pånyttfödelse bakom vattnens årliga stigning och föreställningen om en urkälla reflekterades ett par tusen år senare i europeiska slottsparkers strikt reglerade fontänsystem.

Asketisk visdom

Bergen var drakars hemvist men också en plats att söka rening och asketisk visdom. Romantikerna uppsökte de branta stopen för att berusas av svindel och litenhetskänslor. Till och med en sådan symbol för mänskligt herravälde över naturen som Mount Rushmore, där presidenten porträtterats på klippväggen har en antik förebild i berättelsen om Dinokrates. Han ville skulptera Alexander den store i kolossalformat men i avsaknad av dynamik och pneumatisk borrhorn projektet aldrig förbi planeringsstadiet. (Alexander själv skall ha haft invändningar mot det rent praktiska i företaget.)

Mångfalden kan inte refereras, bara som här antyd- das. I Landscape and Memory blir heller aldrig människa idéernas marionetter. Här framträder tvärtom ett myller av visionärer, entreprenörer, filosofer, äventyrare och galningar som aldrig står helt fria från traditionella föreställningar, men ständigt omstöper dem på nya, oväntade sätt. Det motsäger all determinism och förklarar Schamas optimism. Det känns därför helt naturligt att Schama till och från illustrerar med egna upplevelser från ungdomsåren i London och familjens rötter bland judiska skogsarbete- re i Litauen.

Lärdomsglädjen kännetecknar judisk tradition, likaså förvisningen om att svårigheter kan övervinnas. Ett grundantagande i Schamas bok är den gammaltestamentliga tron att människan har en central plats i världen och att världen är skapad till att njutas på ett ansvarsfullt sätt. Mer extrema gröna teorier som ifrågasätter människans särställning eller till och med existensberättigande bemöts inte direkt av Schama. Men en bok som så levande demonstrerar människans fantasi och engagemang i sin omvärld är förstås det bästa tänkbara svaret på krav på jämställdhet för skalbagarna och visioner om ett Eden utan äppelsugna människor.